

nosti, že při poznávání různých aspektů společnosti se společnost jako celek zdá být nevysvětlitelná. Kromě toho musí člověk převzít novou odpovědnost za svůj svět, v němž už není vhodného nadpřirozena, na které by svaloval vinu za své neštěstí. Příčinou těchto krizí není žádná tajemná síla.

Technologie je ve své pravé podstatě sociální povahy a sociální krize se často ob-
rážejí spíše v literatuře, která citlivě reaguje, než v číslech vykazujících výrobu.

Vzpou-
ra, pochybnosti, odcizení a dekadence patří k dominujícím literárním tématům. Zdá se, že kniha Thomase Manna *The Magic Mountain* nám říká: „O všem lze pochybovat.“ Nemoc, která propuká v „naprosto zdravé bytosti“ Hanse Gasteropa na čistém vzduchu Magické hory, možná postihne celý svět. Zhnusil se nám náš vlastní vývoj? Román končí v nejistotě a zmatku; neobráží to snad dnešní náladu?

I když Mann byl kronikářem a vykladačem dekadence, přinesl světlo do této temnoty právě proto, že chápal povahu těchto katastrofálních změn. To je také Harringtonovou nadějí. Pokouší se proto zachytit sociální procesy vyvěrající z vědeckotechnické revoluce.

Kapitalismus — studená dekadence

Kapitalismus spěje k svému konci nikoli jako sopka, ale jako ledovec: „jeho dekadence je studená, nikoli žhoucí.“

Tato „studená dekadence“ kapitalismu má tři aspekty: „Kapitalistická ekonomie ničí kapitalistickou civilizaci a osobnost; v tomto procesu budují podnikatelé kolektivní společnost pro soukromého proroka; v důsledku toho je to spíše korporace než komunistická strana, která na Západě představuje jednu z nejvýznamnějších institucí směřujících ke konvergenci se sovětským příkladem“ (str. 78). Neuvědomělí podnikatelé a nikoli revoluční proletáři tak způsobují zánik kapitalistické kultury.

Klasické pojetí kapitalismu kombinovalo zvláštní etiku s výrobním systémem. „Sou-
těžící jednotlivci se svým absolutním právem na soukromé vlastnictví sloužil druhým lidem tím, že šel za vlastním prospěchem. Byl to volný trh, tj. neviditelná ruka určující ceny, přidávající výrobní prostředky tam, kde jich bylo možno nejlépe využít atd., který usměrňoval každou antagonistickou osobní chamtivost k společnému dobru. V takovéto teorii bylo vydělávání peněz ctností, neboť podporovalo individualismus, inovace a bohatství celé společnosti“ (str. 78).

Kapitalismus prožil bouřlivá léta 1914 až 1945 ve zdánlivém bezpečí přede vším, kromě před sebou samým. Harrington se domnívá, že v minulých dvaceti letech úspěch kapitalistů sám více narušil kapitalistickou etiku než kapitalistický neúspěch v předcházejících jedenácti letech mezi oběma válkami. Toto narušení bylo způsobeno hlavně „soukromou kolektivizací“ ekonomie na Západě, aby menšina měla zisk. Estes Kefauver to nazval „korporačním socialismem“ a Gardiner C. Means „kolektivním

kapitalismem“. Je jistě zajímavé, že papež Jan XXIII. napsal v *Mater et Magistra*: „Svobodné soutěžení svými vlastními hluboko zakořeněnými tendencemi téměř zničilo samo sebe. Vedlo k velkému nahromadění bohatství a jemu odpovídající koncentraci ekonomické moci v rukou několika málo lidí, »kteří často nejsou majiteli, nýbrž jen správci a manažery investovaných kapitálů, jež spravují podle vlastního dobrozdání«“ (vniřní citát pochází od Pia XI. z r. 1931) (str. 81).

Harrington ukazuje, že některé z prvků této kapitalistické kolektivizace jsou: „koncentrace ekonomické moci a z ní vyplývající možnosti »dodávat« ceny ekonomii, spíše než reagovat na zákon nabídky a poptávky, využití cílů zisků a plánovacích technik, stratifikace vynalézavosti a odstranění rizika na peněžním trhu“ (str. 85). Zkrátka „studená dekadence“ kapitalismu přeměňuje a kolektivizuje osobnost správního činitele, „organizátora“, jak jej nazývá William H. Whyte.

Tento obraz by nebyl úplný, kdybychom důkladně neprostudovali rostoucí roli vládního plánování v Americe a v západní Evropě. Harrington studuje tento jev ve Francii, v Německu a ve Spojených státech. I když jsou formy různé, výsledky a důsledky se zdají být stejné a vedou k trendu zvýšeného plánování. V celém tomto procesu se utvářejí zásadně nová prostředí a nové typy lidí.

Harrington staví proti sobě proroctví Karla Marxe o „násilné“ apokalyptické dekadenci kapitalismu a předpovědi Jos. Schumpetera o „studené dekadenci“ kapitalismu. Schumpeter ve své knize *Capitalism, Socialism and Democracy* napsal, že kapitalismus „právě svým úspěchem podkopává sociální instituce, které ho chrání, a »nevyhnutelně« vytváří podmínky, v nichž nebude moci existovat a které jasně ukazují na socialismus jako na »právoplatného dědice«“ (str. 93). Středověký válečník zastaral s rozvojem technologie zbraní a kapitalista 19. století také pociťuje, že s rozvojem obchodní technologie zakrňuje. Schumpeter pak nadhazuje otázku nikoli zda budoucnost bude kolektivní, ale jak bude kolektivní. Mohlo by dojít buď k „nanejvýš demokratické organizaci anebo k organizaci absolutistické a autoritářské, hraničící s krutostí a totalitářstvím“.

Tato kolektivizace vede ke krizi odpovědnosti. Komu je manažer odpovědný: pasivnímu akcionáři nebo veřejnosti? A. A. Berle hovoří o nutnosti, aby korporace vyvinula širší sociální a veřejné svědomí.

Kapitalistický model byl tradičně identifikován s úsilím dosáhnout okamžitého peněžního zisku. Poněvadž však se korporace podnik rozvíjí po dlouhou dobu své činnosti, jeho moc už není osobní, nýbrž kolektivní. Pak existuje možnost, že při dlouhodobém plánování budou korporace ochotny integrovat svou politiku s politikou státu.

Zkrátka: Protože korporace spěje k byrokratickému kolektivistickému řádu, který